

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

серія

РОМАНО-ГЕРМАНСЬКА ФІЛОЛОГІЯ

Випуск 1

Ужгород, 1994

ЗМІСТ

1.Бабидорич В.М.	Футуральна спрямованість і модальність.....	4
2.Бендзар Б.П.	Людина і суспільство в німецькій художній прозі про громадянську війну, життя і проблеми СРСР 20-30-х років.	8
3.Гудманян А.Г.	Передача іншомовних антропонімів у художньому тексті.	11
4.Есенова Е.Й.; Синицька Н.Г.	До питання інтернаціоналізації загальнонародної та термінологічної лексики.....	15
5.Завальська Г.П.	Пародійний тембр як основа прагмастилістичного моделювання мовлення.	20
6.Калинич І.Й.	Про необхідність та деякі шляхи упорядкування медичної термінології.....	24
7.Мочар О.Ф.	Локально-темпоральна ось в англійських художніх текстах.	27
8.Парамонова С.А.	Семантична інтерпретація прямоперехідної конструкції у французькій та угорській мовах (постановка проблеми).....	30
9.Полюжин М.М.	Розвиток ономасіологічної категорії ранговості в системі префіксації англійської мови.	34
10.Фабіан М.П.	Застосування математичних теорій в порівняльнозіставних дослідженнях.	40
11.Гудманян А.Г.	Відтворення ономастичних запозичень.	43

ЛИТЕРАТУРА

1. Горбаневский М.В. Ономастика в художественной литературе: Филологические этюды.- Из-во ун-та Дружбы народов, 1988.-87 с.
2. Гиляревский Р.С., Старостин Б.А. Иностранные имена и названия в русском тексте: Справочник.- М.: Высш.шк., 1985.- 302 с.
3. Виноградов В.С. Личные имена собственные в художественном переводе // Вестник МГУ.- 1973.- Серия 10.- Филология.- N 5.- С. 42-53.
4. Флорин С. Муки переводческие // Мастерство перевода.- Сб. 12.- 1979.- М., 1981.- С. 356-398.
5. Шульц Д.В. Ловець орлів: Повісті.- К.: Веселка, 1990.- 428 с. (Пер. В.Василюк).
6. Кіплінг Р. Мауглі. Як і чому.- К.: Веселка, 1979.- 269 с. (Пер. В.Прокопчук).
7. Реформатський А.А. Перевод или транскрипция // Восточнославянская ономастика.- М.: Наука, 1972.- С. 331.
8. Олдрідж Дж. Небезпечна гра.- К.: Дніпро, 1977.- 247 с. (Пер. П.Шарандак, ред. В.Омельченко).
9. Олдрідж Дж. Бранець своєї землі. Підступна гра.- К.: Дніпро, 1971.-496 с. (Пер. П.Шарандак, ред. І.Лещенко).
10. Суперанская А.В. Словарь русской транскрипции иноязычных собственных имен // Лексикографический сборник.- Отделение литературы и языка.- М., 1960.- Вып. 4.- С. 120-125.

SUMMARY

Theoretical problems of foreign proper names transformation in fiction are considered in the article. Various types of difficulties connected with language-source and language-recipient differences in phonetical and lexical levels are taken notice of. Possible ways of foreign proper names in texts of fiction of language-recipient transformation are named. The necessity of Dictionaries of foreign proper names transcription making is theoretically substantiated. An attempt is made to prove that while transforming foreign proper names their sound-graphical cover predominates.

ДО ПИТАННЯ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНОНАРОДНОЇ ТА ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

Есенова Е.Й., Синицька Н.Г.

Інтенсифікація інформаційних потоків, розширення контактів та широкий обмін інформацією призводить до появи в загальнонародній мові та особливо в науково-технічних термінологіях великої кількості інтернаціоналізмів, Інтернаціоналізація лексики вважається одним із прогресивних шляхів поповнення як загальнонародної, так і спеціальної лексики. Проте цей процес, так само як і його результат - інтернаціоналізм - вимагає ретельного вивчення, оскільки є небезпека вимивання власних лексем і перенасичення лексики "чужими" словами та термінами.

В даній статті ми зупинимось на аналізі інтернаціоналізмів - англіцизмів, зокрема на аналізі способів їх передачі / перекладу та особливостях асиміляції інтернаціоналізмів в загальнонародній українській мові та в субмові економіки. Вибір інтернаціоналізмів - англіцизмів зумовлений насамперед тим, що англійська мова займає значне місце в світовому обміні інформацією, є джерелом запозичення лексики багатьма мовами і появи, таким чином, інтернаціоналізмів. Поява у словниковому складі української мови англіцизмів та їх широке розповсюдження - факт відносно недавній. Серед них значна частина лексики належить до термінологій різних субмов науки та техніки, в тому числі і термінології економіки.

Базуючись на положенні, що інтернаціоналізми - це міжмовна синхронічна категорія, дослідження проводились методом зіставного аналізу англійських і

українських пар слів та термінів, які були вибрані із "Етимологічного словника української мови", "Словника іншомовних термінів" (для аналізу інтернаціоналізмів в загальнонародній лексиці), а також з монографій "Economics (Principles and Policy) Баумоля В. та ін., "Economics, Principles, Problems and Policies" Кемпелл Р. Макконелл і Стенлі Л.Брю та "Економіка" Поля Самуельсона (для аналізу інтернаціоналізмів в субмові економіки).

Розглянемо перш за все деякі теоретичні аспекти проблеми інтернаціоналізації. У сучасній лінгвістиці значно посилюється інтерес до елементів, що є спільними для різних мов. Досить часто інтернаціональну лексику зводять до лексичних запозичень. Деякі дослідники навіть намагаються визначити міжнародну лексику як певний розряд запозичень, а іноді, навпаки, відділити інтернаціоналізми від запозичень широким водорозділом [7, с.29]. В лінгвістичній літературі ще не склались чіткі критерії розмежування запозичення як слова іншомовного походження та інтернаціоналізма - слова, яке виникло у процесі запозичення, асимілювалося в мові перекладу та корелює з відповідною лексичною одиницею ряду інших мов.

М.М. Маковський вважає, що різниця між інтернаціональними і запозиченими лексемами існує лише в способі їх розгляду: "при дослідженні запозичених слів в якійсь певній мові (аналіз по вертикалі) ми маємо справу з суто запозиченнями в даній мові. Якщо ж метою дослідження є встановлення зв'язку між запозиченнями, що знайдено одночасно в різних мовах (аналіз по горизонталі), то перед нами так звані інтернаціоналізми" (переклад наш) [9, с.169]. Проте різниця між запозиченням та інтернаціоналізмом набагато складніша. На думку професора В.В.Акуленка, ці явища не можуть прирівнюватися одне до одного, оскільки інтернаціоналізмом вважають об'єктивно існуючу мовну категорію синхронії зі своїми специфічними характеристиками, а запозичення розглядаються як додаткова побудова дослідника, що вирізняється на основі інших, діахронічних критеріїв (переклад наш) [2, с.37].

Отже, поява інтернаціоналізмів не зводиться до запозичення. В той же час слід підкреслити, що не кожне запозичення веде до виникнення інтернаціоналізма, деякі з них відчужуються тканиною мови-реципієнта, вони витісняються словами національної мови. На думку В.В.Дубичинського, у широкому значенні слова інтернаціональна лексика - це лексичні запозичення, процес інтернаціоналізації у широкому розумінні можна розглядати як похідне процесу запозичення, оскільки перед тим, як перетворитися на надбання кількох мов, необхідно бути запозиченим хоча б однією із них [7, с.32].

Кількість спеціальних досліджень з питань встановлення самої сутності інтернаціональної лексики досить обмежена. Незважаючи на це, існує багато визначень цієї мовної категорії. Так, С.П.Свадост вважає, що інтернаціоналізмами в лінгвістиці називаються слова, що являють собою фонетичні та морфологічні варіанти слів першоджерела, що розповсюдились у неспоріднені мови і що мають в них однакові або подібні значення [11, с.230]. Д.Н.Шмельов інтернаціональними вважає слова, що представлені у різних, причому неспоріднених мовах, багато з яких беруть початок у древніх мовах - давньогрецькій та латинській [14, с.65]. Згідно з іншим визначенням, інтернаціоналізми - це слова, що вживаються мінімум у трьох неспоріднених мовах світу і характеризуються подібністю планів вираження та еквівалентністю планів змісту (переклад наш) [4, с.25].

Як бачимо, у наведених дефініціях названо два основні критерії інтернаціональності лексичної одиниці, а саме, подібність у вимові, написанні і семантиці та вживання у трьох різноструктурних мовах. Щодо останнього критерію, зауважимо, що в лінгвістиці існують різні точки зору з приводу кількості мов, в яких повинен вживатися інтернаціоналізм, щоб бути справді інтернаціональним; 1) в двох або більше мовах (В.В.Акуленко); 2) в двох світових мовах (В.Фрид, К.Хенхст); 3) в мовах двох мовних сімей (Е.Вюстер); 4) в трьох або більше мовах (Ю.А.Бельчиков, Р.К.Гарш); 5) у ряді мов (І.Ф.Протченко, О.В.Шахрай) [7, с.20-21]. З огляду на спорідненість мов, також знаходимо різні точки зору, але принцип множинності етимологій румунського дослідника А.Граура [5, с. 42-47] можна вважати за доцільний

і він дає можливість дійти висновку, що інтерлексеми можуть бути розповсюджені як у споріднених так і у неспоріднених мовах, що зіставляються синхронічно.

Причини, що викликають запозичення слів з однієї мови в іншу і як наслідок інтернаціоналізацію лексики можна поділити за Ф.А.Циткіною, [13, с.64] на лінгвістичні та екстралінгвістичні. До лінгвістичних причин відносять семантичну завантаженість слів рідної мови, високу чіткість та семантичну стійкість інтернаціоналізмів, їх лаконічність та легке сприйняття завдяки міжнародним мовним елементам. Під екстралінгвістичними причинами розуміють запозичення слів разом із поняттями, які спочатку з'явилися в мові джерелі, а також високу комунікативну ефективність внаслідок зрозумілості інтернаціоналізму представниками різних мов.

Відомо, що інтернаціоналізаціями розповсюджені в спеціальній лексиці, тобто в термінологіях різних галузей науки та техніки. В деяких термінологічних системах окремих мов запозичення складають 70-80 % [6, с.137], багато з них є інтернаціоналізмами. Важливість міжнародних якостей термінів очевидна в епоху суспільства розвинутих технологій.

Велику кількість термінів у ряді мов сформовано на грецькій та латинській основі, тому їх можна назвати термінами - інтернаціоналізмами. Грецькі та латинські основи, корені, суфікси і префікси вважаються міжнародними терміноелементами [1, с.30]. Вони часто вживаються для утворення науково-технічних термінів, оскільки іноді побудувати точний і одночасно лаконічний термін в національній мові важко або взагалі неможливо. Термінам, що утворені на основі спеціальних елементів, притамані точність і лаконічність, що багато в чому програмує їх життєздатність.

Існує точка зору, що інтернаціональні слова не повинні мати походження з будь-якої живої мови [3, с.45]. Згідно з цією точкою зору греко-латинські слова мають великий ступінь інтернаціональності, вони характеризуються спільністю формальних та семантичних рис і є найбільш популярною групою інтернаціоналізмів. В той же час ряд дослідників підкреслює, що кількість таких термінів збільшується в природничо-наукових та технічних термінологіях, що пояснюється середньовічною традицією латині як мови науки; проте в термінологіях суспільних, гуманітарних наук та мистецтва більше слів з нових європейських мов [3, с.20], англійської зокрема.

Значне місце в лінгвістичній літературі займає проблема передачі матеріальної форми інтернаціональних слів засобами різних мов. Вирішення цієї проблеми є дуже важливим, оскільки це дає змогу передавати інтернаціоналізми засобами мов, що мають різні типи алфавіту, і найважливіше - різні типи письма. Для кожної мови характерний певний домінуючий спосіб передачі матеріальної форми інтернаціоналізма. Так, міжнародні слова в китайській мові передаються лише способом фонетичної транскрипції, що зумовлено особливостями письма [16, с.23], коли в будь-якій європейській мові домінує спосіб транслітерації.

Тому вибірку наших лексичних інтернаціоналізмів-англіцизмів будемо розглядати у словотворчому аспекті. Згідно з цим за ступенем передачі вихідної матеріальної форми лексичної одиниці, її фонетично - структурного складу в перекладі розрізняємо певні і часткові інтернаціоналізми - англіцизми. Згідно з класифікацією Ф.А.Циткіної [13, с.69], яку ми беремо за основу, повні інтернаціоналізми поділяються на 4 групи транскрипти, транслітеранти, напівтранскрипти та напівтранслітеранти; а часткові поділяються на 2 групи: кореневі та квазикореневі.

В термінології економіки, як і в загальноживаній лексиці представлені елементи, що відповідають кожній з груп вищезгаданої класифікації. Перша група повних інтернаціоналізмів - англіцизмів - транскрипти, тобто лексичні одиниці, які повністю відтворюють звучання слів і термінів в англійській мові. В загальнонародній мові прикладами можуть бути такі слова: бридж (*bridge*) - вид гри в карти; бос (*Boss*) - начальник, керівник; джем (*jam*) - вид варення; слайд (*slide*) - кольоровий діапозитив; спіч (*speech*) - застільна промова; стенд (*stand*) - стояк для об'яв або експонатів виставки; фен (*fan*) - пристрій для просушування волосся. У економічній термінології до цієї групи належать такі терміни як локаут - *lockout*, прайм рейт - *prime rate*, своп - *swap*, лізинг - *leasing*, дилер - *dealer*, страйк - *strike*, шейр драфт рахунок - *share draft account*.

Друга група певних інтернаціоналізмів - англіцизмів - транслітеранти, тобто лексичні одиниці, які повністю, по буквах, відтворюють англійське слово в українській мові. В загальнонародній мові - це слова: бар (*bar*) - ресторан, стойка, дог (*dog*) - порода собак, лівер (*liver*) - печінка, ліфт (*lift*) - підйомна споруда, парк (*park*) - упорядкована територія із зеленими насадженнями, смокінг (*smoking*) - вечірній костюм для чоловіків, тест (*test*) - контрольні запитання, флірт (*flirt*) - залицяння, кокетування, фломастер (*flomaster*) - різновид ручки для малювання. В субмові економіки - це такі терміни монетаризм - *monetarism*, кредит - *credit*, інвестор - *investor*, бартер - *barter*, спорт - *sport*, капітал - *capital*, дебет - *debet*, імпорт - *import*, ефект - *effect*.

Третя група повних інтернаціоналізмів - англіцизмів - напівтранскрипти, тобто лексичні одиниці, які неповно відтворюють фонетичне звучання оригіналу, оскільки це пов'язано з особливостями фонетичної структури української мови. Наведемо ряд прикладів із загальнонародної мови: бульдог (*bulldog*) - порода собак, вельвет (*velvet*) - вид тканини, джаз (*jazz*) - напрям у музиці, джемпер (*junper*) - вид кофти, інтерв'ю (*interview*) - розмова по телебаченню або у пресі з відомою людиною, кекс (*cakes*) - вид тістечок, сендвіч (*sandwich*) - бутерброд, сквер (*skquare*) - невеликий парк, трамвай (*tramway*) - вид міського транспорту, квота - *quota*, бюджет - *budget*, хедж - *hedge*, індекс - *index*, демпінг - *dumping*, експорт - *export*.

Четверта група повних інтернаціоналізмів - англіцизмів - напівтранслітеранти. Це лексичні одиниці, які побуквенно, не точно відтворюють слово з англійської мови на українську. В загальнонародній лексиці це такі слова: детектив (*detective*) - людина, що займається розкриттям злочинів або художній твір про розкриття злочинів, мотель (*motel*) - готель для автотуристів, пудинг (*pudding*) - десертне блюдо, пуловер (*pull-over*) - вид кофти без коміру і застібок, тост (*toast*) - застільна промова з побажаннями або ж підсмажені шматочки хліба, тролейбус (*trolleybus*) - вид міського транспорту, фермер (*farmer*) - орендатор або власник землі, фільм (*film*) - кіноплівка, кінокартина, інфраструктура - *infrastructure*, картель - *cartel*, комерція - *commerce*, баланс - *balance*, депозит - *deposit*, дефлятор - *deflator*, фонд - *fund*.

Часткові інтернаціоналізми - англіцизми поділяються на кореневі і квазикореневі. Кореневі англіцизми - це лексичні одиниці, в яких транскрибовано чи транслітеровано тільки корінь або основу слова. Прикладами в загальнонародній мові можуть бути слова: вегетаріанець (*vegetarian*) - людина, що не споживає м'ясо, кафетерій (*cafeteria*) - кафе, кліпси (*clips*) - вид жіночих сережок, пікулі (*pickles*) - мариновані овочі, фешенебельний (*fishionable*) - модний, розкішний, шорти (*shorts*) - короткі штани, лінчувати (*lynch*) - катувати. В економічній термінології до часткових кореневих інтернаціоналізмів можна віднести такі терміни: ліквідність - *liquidity*, інновація - *innovation*, командна економіка - *command economy*, кореляція - *correlation*, монополія - *monopoly*, олігополія - *oligopoly*, стагфляція - *stagflation*, спекуляція - *speculation*, гіперінфляція - *hyperinflation*.

До квазикореневих англіцизмів, тобто тих, що значно асимілювалися в українській мові, належать слова такі як: бутси, буци (*boots*) - вид спортивного взуття, дрена (*drain*) - підземний водостік, каністра (*canister*) - камера для перевозу рідини, мангри (*mangrove*) - зарості тропічних узбережж, біфштекс (*beef-steak*) - смажена яловичина, бриджі (*breeches*) - штани для верхової їзди, ромштекс (*rump-steak*) - страва з підсмаженої яловичини, прикладами економічних термінів цієї групи є мультиплікатор збалансованого бюджету - *balanced budget multiplier*, ревальвація - *revaluation*, соціальне регулювання - *social regulation*, статистична економіка - *static economy*, диференціація продукту - *product differentiation*, конвертованість - *convertability*.

Результати кількісного співвідношення підгруп повних і підгруп часткових інтернаціоналізмів показано в таблиці N 1, досліджувалась однакова кількість англо-українських загальнонародних слів та економічних термінів.

Кількісний аналіз різних груп інтернаціоналізмів - англіцизмів за способом передачі їх матеріальної форми показав, що як в загальнонародній лексиці, так і в термінології економіки переважають часткові інтернаціоналізми (відповідно 60,75% та 61,25%). Серед часткових інтернаціоналізмів переважна кількість слів є

квазикореневими (32,87 % в загальнонародній лексиці та 32,25 % в термінології; процентне обчислення проводилось від загальної кількості проаналізованих пар термінів). Аналіз також свідчить, що повні інтернаціоналізми найчастіше зустрічаються як в загальнонародній мові, так і в субмові економіки серед однослівних лексичних одиниць. Виявлено, що домінуючим способом передачі матеріальної форми повних інтернаціоналізмів є транслітерація. - транслітеранти складають в загальнонародній лексиці 9,62 %, в термінології економіки - 12,12 %, а напівтранслітеранти - відповідно 14,37 % та 16,13 % від загальної кількості слів. Це свідчить про те, що запозичення у переважній більшості випадків відбувається книжним шляхом. Ступінь асиміляції інтернаціоналізмів - англіцизмів у мові залежить від різних факторів, серед яких слід виділити спосіб передачі англіцизму у мові, що його запозичує; сферу та частоту вживання лексичних одиниць; інтенсивність асимілюючої дії мови-реципієнта; словотворчі потенції конкретних англіцизмів.

В цілому ми вважаємо, що інтернаціоналізація словникового складу української мови - це природний і необхідний процес її збагачення. Багато понять, що виражаються інтернаціоналізмами і особливо термінами англіцизмами, є міжнародними за своїм ужитком. Термінології сучасних мов не відмежовані від загального словника, процеси детермінологізації наближають спеціальну термінологію до загальнонародного словника. Процес інтернаціоналізації сприяє міжнародному обміну інформацією, а гармонізація української термінології з термінологіями розвинених країн світу сприятиме більш швидкому технічному і технологічному розвитку України та інтеграції в світову економіку.

Таблиця 1

	Повні				Часткові	
ЗНЛ	314 39,25%				486 60,75%	
ТЛ	310 38,75%				490 61,25%	
	транс- крипти	транс- літеранти	напів- транс- рипти	напів- транслі- теранти	кореневі	квази- кореневі
ЗНЛ	31 3,87%	77 9,62%	91 11,37%	115 14,36%	223 27,87%	263 32,87%
ТЛ	28 3,5%	97 12,12%	56 7%	129 16,13%	232 29%	258 32,25%

ЗНЛ - загальнонародна лексика, **ТЛ** - термінологічна лексика.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акуленко В.В. Вопросы интернационализации словарного состава языка.- Харьков, 1972.
2. Акуленко В.В. Лексические интернационализмы: источники, перспективы, методы исследования // Интернациональные элементы в лексике и терминологии.- Харьков, 1980.
3. Бельчиков Ю.А. Интернациональная терминология в русском языке.- М., 1959.
4. Гарш Р.К. Международные аналогизмы английского происхождения в немецком и русском языках.- ДД., Алма-Ата, 1978.
5. Граур А. Множественная этимология // Интернациональные элементы в терминологии.- Харьков, 1980.
6. Гринев С.Р. Учет особенностей развития терминологии в образовании и заимствовании новых терминов // Проблемы разработки и упорядочения терминологии в Академиях наук союзных республик.- М., 1983.
7. Дубичинский В.В. Лексические параллели.- Харьков, 1983.
8. Етимологічний словник української мови.- Т. 1, 2, 3. Київ.
9. Маковский М.М. Теория лексической аттракции.- М., 1971.
10. Самуельсон П. Економіка.- Львів: Світ, 1993.
11. Свадост Е.П. Как возникает всеобщий язык.- М., 1968.
12. Словник іншомовних слів // під ред. О.С.Мельничука.- Київ, 1977.
13. Циткина Ф.А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного анализа).- Львов, 1988.
14. Шмелёв Д.Н. Современный русский язык. Лексика.- М., 1977.
15. Baumol W., Blinder A., Scarth W. Economics (Principles and Policy).- Toronto, 1985.
16. Galinski C. The Chinese Script and its Impact on the Development of Specialized Languages and Terminology in East Asia.- Vienna: Infoterm 3-89 en.
17. McConnell C.R., Brue S.L. Economics, Principles, Problems and Policies.- 11 th ed.- New York, 1988.

SUMMARY

The article is devoted to problems of internationalization of general and special lexics. The theoretical aspects of the process of internationalization are touched upon, i.e. the problem of differentiation of internationalisms and borrowing, as well as the main criteria of internationality of lexical units and the reasons of the appearing of internationalisms in different languages. One of the most popular groups of internationalisms in the Ukrainian language are anglicisms, which have recently appeared both in Ukrainian general language and terminology. Anglo-Ukrainian pairs of common words and economic terms are analysed from the point of view of the phonetic and morphologic structure, and the ways of their rendering from English into Ukrainian. From this point of view we distinguish complete and partial internationalisms-anglicisms. Complete internationalisms are divided into transcripts, transliterants, semitranscripts and semitranslitterants. Partial internationalisms are divided into root and quasiroot ones. These groups of internationalisms can be distinguished both in general lexics and terminology of economics.